

Krešťanské chápanie slovakistiky

ISTVÁN KÄFER (PILISCSABA)

Slovakistika v Maďarsku – a maďarskej etnickej oblasti vôbec – by mala mať zvláštnu príchut'. Najsamprv preto, lebo slovakistika skrýva v sebe nespočetné prvky hungaristiky – obsahovo, jazykovo, ideovo a v praxi. Veď sa roku 1479 na Spiši modlilo takto: „Každý z vas pokľaknete na sva kolena a učinnmy obecnu prosbu milemu Spasiteli, aby nas račil uslyšeti v našich prosbach. Najperve poproste mileho Pana Buoha za mir a za pokoj i za dobre povetře ... Za našeho svateho otce papeža Sixtusa ... a take za stav svetsky, za cisara, za našeho krala Matiaša uherskiesho is za všetky jinše krale chrestienske ...“¹ Koncom 16. storočia sa zase modlilo takto: „Pane Bože, dej nám lepší čas dojíti, / uherského krále v Budíně viděti ...“² Neznámy pevec takto: „Pan Buh všemohucy, nemohol trpety / Ten narod nemecky v našej milej vlasti. / Ale račil zbudit Pana Rakoczyho, / Aby zase vyhnal Nemca ukrutneho. / Ktery se prochazel a ještěte prochazy, / V pevnostech uherských sve dilo provodi. / My všickní veríme, že nas Pan vislíši, / Že kníže Rakoczy jich všeckých zahladí“³.

Daniel Krman v marci roku 1707 na hlavnom námestí Žiliny sa modlil takto: „Ježiš Krystus nepřemožený ten vítěz ... učiniž to, aby z techto zástav mnoho dobrého pocházelo na zbedovanu krajinu uhersku, jenž slaula nekdy ozdobau krajín ... a rájem zemským. Hospodin ... budiž s jeho osvíceností knížecý naším milostivým pánem Rakoczy Ferenczem a dejž to, aby jako Jozef z žaláře vysvobozen, stal sa Pater Patriae, a zdravými radami y šťastným obhajováním vlasti své, všeckých předešlých obhajců uherských, Batorího, Bethlena, Bočskayho, Toekoeliho ... slávu převýšiti ... mohl ...“⁴

Přídavok k vzácnemu jubileu východouhorskej metropoly znie z pera toho istého Daniela Krmana nasledovne: „1706... General pak Rabbutin

¹ Citované: E. Pauliny: *Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo. Bratislava 1983, s. 94.

² *Historické spevy a piesne*. Zost. R. Brtáň. Tatran, Bratislava 1978. s. 123.

³ *A kuruc küzdelmek költészete*. Red. Varga Imre. Akad. Budapest 1977. s. 481.

⁴ D. Krman: *In nomine Jesu. Actus inaugurationis vexillorum, to gest: Poswecovanej zastaw ... Léta Páně 1707 dne 18. Martii ... w Žilině, C4a*

z Sedmíhrádské země vyšed, maje okolo 8000 Nemců a okolo 4000 Raců, Košice 30. Septembr. oblehl a až do 11. oktob. dobyval, kdežto neprávě ve dne y v noci z půl kartanů z mažarů y z kusů střílel a přes 400 ohnivých dvau centovych k tomu y jiných menších kůli, y kamenu velmi mnoho do města vhodil, avšak toliko šest osob zabil, z jeho pak vojska nekolik sto otrhanych a hladem zmořených vojaků ušlo a více než tisyc zahynulo, nebo puškaří, kteří byli pod j. m. Pánem Bachmegyei Adamem, attollery knížecí vice colonellem, ohnivými y jinými tež tak velikými y hustými kolemi odpovidati uměli ... J. o. knížecy po odjiti nepřitele, do města vešla, všecko spatriti, zaopatriti, a pak zmužile bojujících pametnými penězmi knížecími y jinými věcmi obdarovati ráčila. Mezy jinými knížecími, jest taký peniz veliký, na němž po jedné straně jest obraz a titul j. o. knížecy, podruhe pak straně dve osoby, jedna s vahu a s mečem, druhá pak z nich z noh sňatými putý, a na ruce s ptakem letícím: nad hlavami jejich jest nápis Dimidium facti qui bene cepit habet, pod nohama pak strojí: Anno libertatis recuperatae 1703.⁵

Môžeme v modlitbách pokračovať. Slávny kardinál Alexander Rudnay ešte vo svojom farskom kostole v Krušovciach roku 1790 v čase zasadania snemu takto vyzval veriaciach modliť sa za vlasť: „Abich tu hrozné vojni, do kterich z vicej nežli z jedním neprátelom sme zapletení, abich ťenkost' a chatrnost' urodí zemskéj včilajšej, která sa nám ukrutním hladom hrozí, zanechal, abich roztržitosti, které sa zjavně ukazují, nespomenul, které samé přičini nás k vrúcnému modleňú, a k pobožnosti našej preukazuje včilajšej zhomážd'eňi všech stavov, a rádov uherských, všech správcov, a rid'itelov krajínských, v téj duchovněj, a svetskéj vrchnosti, biskupov toťišto, a hlavních išpánov, všech pánov zemských, kteří v Budíne v prostred krajní jednomiselně s téj přičini sa zešli, abi budúceho krála našeho potvd'ili, a Svatu Korunu uhersku jakšto z najsvatejšú pečad'ú poznamenali, abi sa s nim o vás, a spolu o všechkých těch vecách rad'ili, které sa dotikajú obecného našeho časného blahoslavenstva...“⁶

Časy sa však zmenili. Prozreteľnosť obdarila aj našu krajinu s vzácnou ideou národa. Počúvajme pozorne slová Michala Miloslava Hodžu: „Slovák má povinnosť osvety a vzdelanosti teda tak, ako ju má každý človek a národ, má povinnosť kresťanstva... ale Slovák sa dosiaľ ani národom nechce menuvať, on sa len človekom cíti... Boh tresce a prísne tresce ... zvlášte Slovákov ... lebo dopustiu na nich Maďarov, aby títo na stoličných a krajínských snemach, vo spišach a novinách svojích, doma

⁵ Nowý kalendař na 1708... od Jána Neubarta. W Žilíně [1707]. F7a – F8a

⁶ A. Rudnay: Kázne pribodné ... w Krušovcích ... w Trnave 1833. (Vyd. Juraj Palkovič)

i verejne na všetko čo je slovenskuo, špinti a posmechi svoje kidali. Taký trest od Boha, ale zaslúžený. A dotiaľ bude trvať, dokiaľ Slováci ku svojej národnosti sa nechápu. Dokiaľ jejích vyšší a nižší páni, kňazja, mešťaňja, sedljaci k národnej osvete a vzdelanosti sa jednomyselne, jednorečne, nazajzjne nepričiňja ...Slovenská národnosť je nječo zvláštneho, že v Uhr-jech njeto pre ňu ešte rámu, preto sa ešte ani vistaviť, ani poznať nedala.“

Zvláštna národnosť v Uhorsku. Veru jediná, okrem maďarskej, ktorá nemá svoj materský národ mimo územia vlasti. Preto pre ňu nebolo rámu, lebo za onoho času Matej Bel, „*slavjanskú reč velebitel, Krman, ktorý za slovenskú reč a národnosť pracovau ... Rudnay, Illésházyovci, Révayovci, Turzovci, Podmanickouci ... slovenskje kihny spisovali ...*“⁷ Ale vieme, že Matej Bel bol veľkou ozdobou Uhorska, Krman horlivým prívržencom Rákócziho, Rudnay uvedomelým uhorským arcipastierom ... Nečudo, že Kalinčiak vzdychol takto: „*Národné trenice sa začínali. Ako obyčajne, tiež nazad nezostávalo. Ziáci, predtým amici, začaliu sa deliť na Maďarov a Slovákov a bočiť jeden od druhého ...*“ Táto dobrá, kresťanská duša sa trápila, veď nikdy nechcel „... *ani anglizovať ako Josika, ani francúzovať ako Jókai ... vynasnažoval sa líčiť život taký ... aký my v Uhrách dýchame a myslíme. Krivda sa mi teda robila, keď mi Uhri na oči vyhadzovali, že som v Bozkovcoch češtil na ujmu Uhorska a v Milkovom hrobe český živel odcudzoval ...*“⁸

Rozlúčka s Uhorskom nebola ľahká. Veď Sládkovičov Martinko z Detvy sa dostane do Slatiny, kde čakajú na kráľa Matiaša, kde

*Potom rozprával Rozhoň zjaviská,
vzniklé v Jiskrovom tábore;
Bátory a Kňaz, slávne chlapiská,
v zajímavom rozhovore
obrazy z vojny proti Osmanom,
o zemi vlastnej Sedmohradčanom
kratochvilne predstierajú:
a čosi-kamsi mestečko vidia,
tam sedliak, tam pán, mešťania, židia,
huk, spev, buch, trh, jedia, hrajú.*

A jak cez môstok skraja dediny

⁷ Michal Miloslav Hodža: *Dobuo slovo Slovákom, súcim na slovo*. Tatran, Bratislava 1970, s. 25, 29, 46, 72.

⁸ Ján Kalinčiak: *Vlastný životopis*. In Kalinčiak II. Tatran 1975, Bratislava. (Zlatý fond slov. lit.) s. 335, 337, 339.

*zadupocú panské žrebce,
sotva sa našiel jeden jediný,
čo o nich s druhom nešepce,
a kráľ, kráľ, kráľ, kráľ! od ucha k uchu
šumi a chce sa každému duchu
poznať pána Matiáša:
To je on – ba ten – ba tento – vraví
ľud, priateľ krás a slávy, zvedavý
úd mesta aj syn salaša.*

Dialóg kráľa a Martinka chce zastaviť Nemeč:

*Či tak sa treba s jeho jasnosťou
zhovárať? ty trúp surový!
Tak kýsi Nemeč z jarmočných host'ov
zboku Martinka osloví.
Tento sa obzrie a nechá ho stáť;
kráľ sa len ide ďalej zhovárať
a pánovi kážu mlčať. –
Odkiaľ si, druh môj? – Ja? z Detvy, pán môj.
Máš otca? synov viac má otec tvoj? –
Otca mám, bratov celý roj.⁹*

Na vrchole slovenskej drámy tento celý roj bratov upozornil divný Janko:

*Nevolajte národnosťou
Naše túžby, naše deje,
Lebo vás prišla budúcnosť
Tak ako bláznov vysmeje.*

Ano, predsa Janko Kráľ po desaťročí poslal budúcnosti tento pozdrav:

*Keď Slovák od vekov trápený, šliapaný
Dokonal účty své s dávnymi vrahami,
A pre bratstvo, rovnosť, na budúcnosť slávnu
Obnovil zas zmluvu rodnú, starodávnu.¹⁰*

⁹ Sládkovič, Andrej: Detvan 109-110, 125.

¹⁰ Kráľ, Janko: K prorokom Slovenstva; Duma slovenská – In: Janko Kráľ: Poézia. Tatran 1976. Bratislava. s. 271, 460. (Zlatý fond slov. lit.)

Kráľov druh Sládkovič poslal podobný pozdrav z Martina na juh,

... tam, kde Dunaj

*nosi slovenské vody a v ohromných
putách nad nimi čušia Tatier žuly
v hluku národov večité oddávky
svätiac hrdého Budína s mladuchou
strojnou v uhorskom diadéme, Pešťou? –
Tam, kto zanesie listinu tú našu –
tento testament Svätého Martina – ¹¹*

Definitívnu ruzlúčkovú báseň literárna veda považuje za dielo vzniknuté v období úpadku, stagnácie poézie Andreja Sládkoviča. Preto i báseň *Čo vy za nič nemáte nás ?!* je skoro neznáma pre dnešnú slovenskú inteligenciu

*Nuž, tedy bez vás – dejstvovať nám súdneho;
my cudzí vám, úloha naša nová;
úžasné živým býva nástupcu meno;
hrozná vrahom veta Hospodinova: -
Už sú znamenia tu; - blízko je prísny ten dotaz:
Čo ste za nič nemali nás?!¹²*

A od toho jasného, jednoznačného bodu vedie priama cesta k známemu výroku: Maďari sú osudom slovenskej politiky¹³. Samozrejme, odznali niekedy pokojné hlasy. Záverečná scéna v *Hájnिकovej žene*, stretnutie starého Villányiho a Michala Čajku – statočný pedagóg študujúceho Maroška, mimoriadne jemná, hlboko kresťanská próza Mila Urbana, najmä jeho strážmajster Angyal.

Cez polstoročie po roku 1944 táto vrstva slovenského ducha vymiera z vnútorných zložiek národnej kultúry. Uhorské reálie a duchovná sústava sa premenia na skoro nevysvetliteľné, nepochopiteľné zjavy, preto sa o nich radšej nehovori.

Maďarská národná kultúra podobne strácala svoju uhorskosť. Asymetria je značná, lebo napríklad Bálint Balassi a Peter Pázmány napísali svoje diela po maďarsky, predsa neboli Maďarmi v chápaní 19-20. storočia. Boli

¹¹ A. Sládkovič: *Svätomartiniáda*.

¹² A. Sládkovič: *Poézia*. Tatran 1976. Bratislava s. 437, 607.

¹³ Pozri: V. Mináč: *Tu žije národ*. In: Vladimír Mináč: *Súvislosti*. Slovenský spisovateľ. Bratislava 1976. s. 60.

Uhrami, boli aspoň tak ďaleko od maďarskej národnej identity, ako Daniel Krman alebo Matej Bel od slovenskej. Lenže tá uhorská identita je kameňom úrazu medzi slovenským a maďarským duchovným životom dneška. Asymetria sa uplatňuje ďalej, lebo na pojem uhorský v maďarskom jazyku niet výrazu.

Prepáčte mi za dlhú antológiu slovenskej spisby. Podobnú by som mohol predkladať aj z maďarskej, aj sa o to niekedy pokúsím, najvedeckejšie osobnosti maďarskej literárnej vedy uvažujú o nutnosti znovu spracovania dejín maďarskej literatúry. Stalo sa to na vedeckej konferencii o Bálintovi Balassim, keď som citoval symbolicky jeho slová o „rožomberskej“ pošte, o kopci Holo, o Macovi Zellyenovi, Andrejovi Ušikovi, Petrovi Džurovovi a Stefanovi Mackovi¹⁴. Slovensko-maďarské súvzťažnosti sú zdeformované. Pre dnešných Slovákov sú uhorské prvky vlastnej písomnosti úplne neznáme. V súčasnosti sú si maďarská a slovenská v najlepšom prípade navzájom cudzie a neznáme územie. Úlohou slovakistiky je predstaviť hungarikálne prvky—medzi ktorými maďarské vôbec nie sú vo väčšine – slovenskej vzdelanosti. Dnešné dva suverénne štáty potrebujú k svojej spoločnej budúcnosti v Európe svoje národné kultúry. Slováci majú objaviť svojich najbližších príbuzných v Maďaroch, Maďari v Slovákoch. Bez objavenia tejto niekedy skutočnej symbiózy sa nemôžeme zbaviť národných nedorozumení.

Kresťanská morálka platí pre národ ako celok tak isto ako pre jednotlivcov. Slovakistika na Slovensku a hungaristika v Maďarsku sú ohrozené. Potrebujeme najužšiu spoluprácu na ochranu národných hodnôt. V Česku, Poľsku, na Slovensku, v Maďarsku to treba zabezpečiť zákonom alebo založiť nadáciu pre vyučovanie vednej disciplíny *Stredná Európa*. Veru, majú si čo povedať, vzájomne vyučovať, Česi Slovákom, Maďarom, Poliakom atď. O to viac, lebo všetci sme dedičmi stredoeurópskych kresťanských kráľovstiev. A všetko by sme mali robiť interdisciplinárne, najmä v rámci teológie, cirkevnej histórie. Mali by sme uskutočniť ciele dekrétu, podpísaného na hlavnom oltári Baziliky v Ostrihome o odpustení.

¹⁴ I. Käfer: *Balassi Bálint helye a magyar-szlovák szellemi összefüggésrendszerben*. In: Balassi Bálint költészete európai tükörben. Nemzetközi irodalomtörténeti konferencia. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar. Piliscsaba 2006. s. 7-13.